

Tuomas Pöysti

NIMITYKSET YLIMPIIN VIRKOKSIIN

Politiittisista virkanimityksistä on kannettu huolta. Samoin valtion virkamieslain muutoksilla toteutetun valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon järjestelmän on asiantuntijapuheenvuorossa arvioitu politisoineen hallintoa ja heikentäneen sen toimintakykyä.¹ Valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon järjestelmään kuuluvia virkoja ovat ministeriön valtiosihtööri kansliapäällikkönä, kansliapäällikkö, alivaltiosihtööri ja osastopäällikkö sekä näitä virka-asemaltaan vastaavat valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädettyvät virat sekä niin ikään valtioneuvoston asetuksella säädettyjen virastojen päälliköiden virat.² Perustuslain mukaan valtioneuvostolla on yleistöimivalta nimittää valtionhallinnon virkoihin, jollei nimittämistä ole uskottu perustuslailla tai lailla tasavallan presidentille tai muulle viranomaiselle.³

Virkanimitystä ohjaavat perustuslain normit

Virkanimitys on hallintopäätös. Perustuslain 2 §:n 3 momentin oikeusvaltioperiaate sisältää sen, että julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Päätös virkaan nimittämisestä on osaksi oikeudellista harkintaa. Virkaan nimittävällä viranomaisella on oikeudellisten rajojen puitteissa harkintavaltaa siinä, miten virkaan kuuluvien tehtävien asettamia vaatimuksia, yleisten nimitysperusteiden ja erityisten kelpoisuusvaatimusten eri kriteereitä ja hakijoiden ansioita painotetaan.⁴ Nimittäjän harkintavaltaan kuuluu tulevien johtamishaasteiden ja niiden edellyttämien valmiuksien tarkempi tunnistaminen.⁵ Tarkoituksenmukaisuusharkinnalle on tilaa perustuslain 125 §:n yleisten nimitysperusteiden ja muiden nimityksen oikeudellisten perusteiden jättämissä painotusmahdollisuuksissa.⁶ Oikeus-

1 Kivelä J. ja Uusikylä P. (2022) Suomalainen edustuksellinen demokratia on vaikeuksissa. Kanava 5/2022, s. 28–35.

2 Valtion virkamieslain 8 §:n 2 momentti ja 26 §:n 3 ja 4 kohdat.

3 Ks. perustuslain 126 §:n 1 momentti. Tasavallan presidentin ja muiden viranomaisten toimivalta nimityksissä on erityistä, perustuslaissa tai laissa erikseen säädettyä toimivaltaa. Valtioneuvoston yleistöimivalta ei kuitenkaan oikeuta käyttämään julkista valtaa suhteessa yksityiseen tai tekemään hallintotoimia ilman oikeusperustaa, mikä ilmenee perustuslain 2 §:n 3 momentin säännöksestä.

4 Ks. valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös VATT:n ylijohtajan nimityksestä OKV/2293/10/2020 ym.; valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisu Maahanmuuttoviraston ylijohtajan nimityksestä OKV/1692/10/2020.

5 Ks. esimerkiksi valtioneuvoston oikeuskanslerin vastaus sisäministeriön kansliapäällikön nimityksestä OKV/133/1/2020 ym.

6 Ks. Koskinen s. – Kulla H. (2019) Virkamiesoikeuden perusteet. 8. uudistettu painos. AlmaTalent, Helsinki, Online, pää-luku VI virantäyttö, alaluku 5.2.

kanslerin harjoittama riippumaton, ylin laillisuusvalvonta virkanimityksissä kohdistuu oikeudelliseen moitteettomuuteen ja siihen, ettei harkintavallan oikeudellisia rajoja ylitetä ja että päätös on asianmukaisesti perusteltu, mutta ei siihen, kenet virkaan pitäisi nimittää.⁷

Perustuslain 125 §:ssä säädetään yleiset nimitysperusteet julkisiin virkoihin. Yleiset nimitysperusteet julkisiin virkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto.⁸ Perustuslain 125 §:n yleiset nimitysperusteet ovat kelpoisuusvaatimukset täytävien hakijoiden vertailun oikeudellinen perusta. Silloin kun tehtävään on laissa tai sen nojalla annettussa asetuksessa säädetty erityiset kelpoisuusvaatimukset, vaikuttavat perustuslain 125 §:n yleiset nimitysperusteet erityisten kelpoisuusvaatimusten sisältöön niitä lainsäädäntöön valmisteltaessa ja kelpoisuusvaatimusten tulkintaan.⁹ Yleisiä nimitysperusteita sovelletaan yhteydessä viran laissa tai sen nojalla asetuksessa säädettyihin kelpoisuusvaatimuksiin. Nimitysperusteita sovellettaessa otetaan huomioon viran nimike, tehtäväpiiri ja konkreettiset työtehtävät.¹⁰

Ylimmän virkamiesjohdon erityiset kelpoisuusvaatimukset

Valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon virkoihin perustuslain 125 §:n yleisiä nimitysperusteita

täydentävistä ja konkretisoivista erityisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtion virkamieslain 8 §:n 2 momentissa. Erityisinä kelpoisuusvaatimuksina valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon virkoihin ovat ylempi korkeakoulututkinto, tehtävän edellyttämä monipuolinen kokemus, käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus. Lainvalmisteluasiakirjoissa käsitellään tarkemmin ylimmän virkamiesjohdon virkojen erityisten kelpoisuusvaatimusten sisältöä.¹¹ Johtamiskokemusta voi kerryttää varsinaisissa, henkilöjohtamista sisältävissä johtamistehtävissä.

Ministerin tehtävä on henkilöjohtamista ja esihenkilövastuuta sisältävä, johtamiskokemusta kerryttävä johtamistehtävä. Ministeri toimii nimittäin ministeriön päällikkönä tai johtaa tehtäväjaon mukaisesti osaa ministeriön toiminnasta. Käytännössä ministerin tehtävä sisältää aina tehtäväalaan kuuluvaa henkilöjohtamista. Valtion virkamieslain 26 §:n 3 kohdassa mainituista viroista valtiosihteeri ei kuulu valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon järjestelmään. Valtiosihteerin virkaan on omat kelpoisuusvaatimuksensa. Valtiosihteeri toimii ministeriön johdossa esikunta-asemassa ja ministerin luottamuksen varassa.¹² Oikeuskanslerin laillisuusvalvontakäytännössä tämä ymmärretään siten, että valtiosihteerin tehtävään kuuluu asiajohtamista, mutta se ei kerrytä kokemusta henkilöjohtamisesta.¹³ Poikkeuksena on pääministerin valtiosihteeri, jolle valtioneuvoston kansliasta annetun valtioneuvoston asetuksen 11 §:ssä säädetään johtamistehtävä. Valtioneuvoston kansliassa ei ole kansliapäällikköä.

7 Oikeuskanslerin virkanimityksiin kohdistuvan laillisuusvalvonnan sisällöstä tiiviisti oikeuskanslerin verkkosivuilla oikeuskansleri.fi/virkanimitysten-valvonta. Oikeuskanslerin riippumattomuus suhteessa valtioneuvostoon todetaan perustuslain oikeuskansleria koskevan 69 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa, ks. hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi, HE 1/1998 vp, s. 119.

8 HE 1/1998 vp, s. 179–180. Ks. tulkinnasta myös valtiovarainministeriön ohje virantäytössä noudatettavista periaatteista, 30.5.2022 VN/16224/2022, s. 5.

9 Ks. Koskinen s. – Kulla H. (2019) Virkamiesoikeuden perusteet. 8. uudistettu painos. AlmaTalent, Helsinki, Online, pää-luku VI virantäyttö, luku 5.

10 Yleisten nimitysperusteiden sisällöstä ks. HE 1/1998 vp, s. 179–180. Valtiovarainministeriön ohje VN/16224/2022, s. 5.

11 HE 298/2014 vp, s. 27–29. Käytännössä osoitetun johtamistaidon osa-alueita kuvataan tarkemmin periaatteellisena ohjeena noudatettavassa valtiovarainministeriön tuottamassa oppaassa Valtiovarainministeriö (2020) Valitse oikein. Opas uudistettujen johtajien ja asiantuntijoiden rekrytointiin. 2. uudistettu painos, valtiovarainministeriö, Helsinki, s. 45–47.

12 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valtioneuvostosta annetun lain ja valtion virkamieslain 5 §:n muuttamisesta, HE 142/2004 vp, s. 1, 9 ja 14.

13 Ks. HE 142/2004 vp, s. 10, jonka mukaan linjajohto ministeriössä kuuluu kansliapäällikölle ja kansliapäällikkö ei ole valtiosihteerin alainen.

Johtamistehtävän osatekijöiden painotukset poikkeavat toisistaan kulloinkin kyseessä olevan johtamistehtävän ja sen tarpeiden mukaan. Korkeammassa johtamistehtävässä korostuvat strateginen johtajuus, kyky vaikuttaa toimintaympäristöön ja toimia roolimallina sekä koko organisaatiokulttuurin edustajana. Ministeriöiden kansliapäälliköiden tehtävissä korostuvat kyky toimia yhteistyössä poliittisen päättäjän kanssa sekä kyky välittää hallituksen ohjelmat ja yhteiskunnalliset tavoitteet hallinnonalan strategioiksi ja tavoitteiksi.¹⁴

Nimitysperusteita ei ole asianmukaista kiinnittää hallitusohjelman tiettyihin tavoitteisiin ja niiden mukaisten asioiden tuntemiseen. Kansliapäällikön, alivaltiosihteerin tai osastopäällikön taikka viraston päällikön tehtävissä on kyse vaalikautta pitkäaikaisemmasta sekä yhtä tai muutamaa tavoitetta laaja-alaisemmasta yleisestä johtamistehtävästä. Valmiuksia tulee olla johtaa moninäkökulmaista ja puolueetonta valmistelua ja toimeenpanoa. Ministeriön ylimmältä virkajohdolta vaaditaan valmiuksia turvata valmistelun ja hallinnon integriteetti sekä johtaa valmistelussa ja yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa vaihtoehtojen ja vaikutusten objektiivista arviointia mukaan lukien kustannustehokkuuden, tuottavuuden ja talouden näkökulmat siten, että kulloinenkin poliittinen johto voi luottaa virkavalmistelun ja toimeenpanon laatuun, puolueettomuuteen ja tehokkuuteen sekä hyvän hallinnon toteutumiseen.

Julkinen johtaminen on olennaisesti kansanvaltaisesti valitun poliittisen johdon – jolla on myös oikeudellinen vastuu toiminnastaan – ja virkavastuussa olevan, jatkuvuutta, monipuolisen valmistelun ja virkamiesvaikuttamisen sekä tehokkaan toimeenpanon kykyjä omaavan virkajohdon vuorovaikutuksellista toimintaa. Dialogisuuden ja vuo-

rovaikutteisuuden painoarvo on johtamisessa vahvistunut. Taito ja kyky jatkuvaan kehittymiseen ja erilaisten johtamisotteiden käyttämiseen, valmiudet yhdistää eri näkökulmia ja ihmisiä vuorovaikutteisissa menettelyissä ja näytöt esimerkiksi toiminnasta korkean integriteetin mukaisesti ovat yhä tärkeämpi osa johtajuutta.

Ministeriön kansliapäällikön valtioneuvoston ohjesääntöön perustuvana tehtävänä on johtaa säädösvalmistelua ja vastata sen laadusta. Osastopäälliköllä tämä on väistämättä usein keskeinen osa johtamistehtävää ainakin lainvalmistelusta vastaavilla politiikkaosastoilla. Kun lainvalmistelu on perustuslain ja sen soveltamiskäytännön perusteella Suomen parlamentaarisessa järjestelmässä yksi tärkeimmistä valtioneuvoston ja sen ministeriöiden tehtävistä, tulisi tämän edellyttämien valmiuksien myös näkyä osana kansliapäälliköille, alivaltiosihteeille ja osastopäälliköille asetettavia johtamisen sisällöllisiä vaatimuksia ja valmiuksia.¹⁵ Samoin valmiudet ennakoivaan johtamiseen ja riskeihin sekä yllättäviinkin kriiseihin varautumiseen sekä sen edellyttämään uudistumiseen ovat näkökulmia, joiden painoarvo myös oikeudellisista syistä on vahvistumassa.¹⁶

Virkanimityksen kannalta johtamistehtävän tuloksellisuuden ja laadun arviointi on keskeistä arvioitaessa hakijoita.¹⁷ Tämä asettaa vaatimuksensa johtajuuden arvioinnin ammattimaisuudelle ja palautteelle johtajille sekä virantäytön valmisteluvaiheessa hakukriteerien määrittelylle ja virkanimitysprosessissa hakijoiden ansiovertailulle. Valtiovarainministeriön asettama valtionhallinnon johtamisen

¹⁴ Ks. valtioneuvoston oikeuskanslerin vastaus 15.8.2019 OKV/1193/1/2019 Sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikön nimityksessä ei huomautettavaa. Ks. myös HE 298/2014 vp, s. 27–29 sekä valtiovarainministeriö (2020), s. 45.

¹⁵ Lainsäädäntötyön johtaminen sekä talousarvioesityksen ja lisätalousarvioesitysten laadinta ovat parlamentarismin kannalta valtioneuvoston tärkein ja keskeisin tehtäväkokonaisuus, hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain muuttamisesta, HE 60/2010 vp, s. 14.

¹⁶ Ks. tästä hallintotieteellisessä kirjallisuudessa pandemian ope-
tuksena esimerkiksi Ansell C. et al. (2021) The COVID-19
pandemic as a game changer for public administration and
leadership? The need for robust governance responses to turbu-
lent problems, Public Management Review, 23:7, 949-960.

¹⁷ Valtion virkamieslaki 8 §, HE 298/2014 vp, s. 27–29.

kehittämishanke on tehnyt huomionarvoisia kehittämisehdotuksia muun muassa johtamisen arvioinnista. Ehdotusten eteenpäin vieminen ja eteenpäin kehittäminen olisi hyvää vastausta huoliin, joita hallinnon toimintakyvyn heikkenemisestä on esitetty.¹⁸

Yleisten hallinto-oikeudellisten oikeusperiaatteiden merkitys

Virkanimityksissä harkittavalla käytöllä vahvasti ohjaavia sekä rajoittavia hallintolain mukaisia oikeusperiaatteita ovat tarkoituksidonnaisuuden periaate, objektiiviteettiperiaate ja yhdenvertaisuus ja tasapuolisuus. Virat on perustettu julkisten tehtävien hoitamiseksi. Siksi virkaan nimitetään sellainen hakija, jolla on parhaat edellytykset hoitaa virkaan kuuluvia tehtäviä menestyksellisesti. Virkanimitystä ei voida tehdä jonkin muun tarkoituksellisuuden toteuttamiseksi kuin henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopivimman ja parhaaseen viranhoitoon pystyvän henkilön saamiseksi virkaan.¹⁹

Virkanimityksien valmistelu ja esittely kuuluvat esittelevän ministeriön tehtäviin ja vastuulle perustuslain 67 §:n 2 momentin ja 68 §:n säännösten perusteella. Virkanimityksissä ministeriötä koskee hallintolain 31 §:n säännös selvittämismääräyksen täytäntöönpanon osalta. Valmistelevalle ministeriölle ja erityisesti nimityksen esittelevälle virkamiehelle tehtävänä on virkavastuulla huolehtia siitä, että hallintolaissa säädetty selvittämismääräyksen täyttyminen kussakin virantäytöksen vaiheissa ja nimitysprosessissa

kokonaisuutena.²⁰ Lisäksi ministeriön ja esittelijän on huolehdittava siitä, että tarkoituksidonnaisuuden ja tasapuolisuuden sekä objektiiviteetin periaatteet toteutuvat ja syrjintäkieltoja ei loukata.

Poliittinen ura tai puolueen jäsenyys eivät saa olla ratkaiseva tekijä virkanimityksissä. Menestyksellinen toiminta yhteiskunnallisissa tehtävissä voi viran tehtävistä riippuen olla kuitenkin osa perustuslaissa tarkoitettua koeteltua kansalaiskuntoa. Sitä se on, jos siitä on kertynyt työkokemusta tai siihen verrattavaa kokemusta, joka on objektiivisesti arvioiden hyödyllistä täytettävän viran hoidossa. Poliittinen ura ei saa olla myöskään este nimitykselle, mikä johtuu jo syrjintäkiellosta.

Nimityksen tulee aina perustua objektiivisiin seikkoihin ja objektiivisesti perusteltuun käsitykseen siitä, kuka parhaiten täyttää kelpoisuusvaatimukset ja viran hoidolle asetetut vaatimukset riippumatta siitä, oliko jollain hakijalla poliittista taustaa tai ei. Jos tämä johtaa politiikassa tunnetuksi tulleen henkilön valintaan, hänen valintansa perustetaan samoin kuin kenen tahansa muunkin parhaimmaksi arvioidun hakijan valinta objektiivisiin ja johdonmukaisesti perusteltuihin seikkoihin siten, että myös ulkopuolinen tarkastelija voisi hyväksyä argumentaation, vaikka saattaisi olla joiltain osin eri mieltä.

Virkanimityksiä ja niiden valmistelua koskevat olennaisesti avoimuuden ja ratkaisuiden perusteleminen vaatimukset. Avoimuus on julkisuusperiaatteen mukaista asiakirjajulkisuutta laajempi vaatimus ja vaatii ratkaisuiden perustelemista ja virantäytössä

18 Ks. Valtiovarainministeriö (2022) Johtamista yhteiseksi hyväksi. Valtionhallinnon johtamisen kehittämishanke. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2022:37, valtiovarainministeriö, Helsinki, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-247-5>.

19 Hallintolaki 6 ja 45 §, hallituksen esitys eduskunnalle hallintolain ja laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta, HE 72/2002 vp, s. 55. Koskinen ja Kulla (2019), alaluku VI.5.2.

20 Ylimmän johdon virkojen virantäyttöprosessin vaiheista ks. valtion virkamieslain 6 a ja 6 c § sekä valtioneuvostosta annetun lain ja valtioneuvoston ohjesäännön säännökset asian esittelystä valtioneuvoston yleisistunnolle. Ks. myös Valtiovarainministeriö (2020), liite 1, s. 109 rekrytointiprosessin kuvaus, jossa virkanimitysprosessi jaetaan valmistautumisvaiheeseen, arviointivaiheeseen ja kokoamisvaiheeseen. Ks. valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös 28.1.2022 OKV/2293/10/2020 ym. VAT:n ylijohtajan nimityksessä puutteellinen selvitys johtamiskokemuksesta. Päätöksessä korostettiin nimitystä valmistelevalle ministeriölle selvittämismääräyksen täyttyminen ja vastuuta tehdä haastattelussa tarkentavia kysymyksiä sekä pyytää lisätietoja ja selvityksiä.

käytettävien tarkempien kriteereiden avointa esittämistä jo etukäteen. Oikeudellisesti kriteereiden ja perusteiden avoimuus toteuttaa julkisuusperiaatteen lisäksi keskeisesti objektiviteetin, tasapuolisuuden ja tarkoitussidonnaisuuden vaatimuksia.

Tehtäväanalyysin objektiivisuutta, avoimuutta ja ammattimaisuutta on tarpeen vahvistaa

Virkanimitysprosessin valmistautumisvaiheessa tehtäväanalyysi on ylimmän johdonkin nimityksissä nimityksen onnistumisen ja hyvän hallinnon periaatteiden toteutumisen kannalta tärkeä tehtävä. Tehtäväanalyysissä olisi perusteltua määritellä johdettavan toiminnan ja organisaation sekä sen verkostojen toiminnan ja johtamisen tarpeiden arviointiin liittyen menestykselliselle johtamiselle asetettavat tarkemmat, nimittäjän harkinnassa olevat kriteerit ja painotukset. Tulevaisuuden johtamisen tarpeet hyvän hallinnon näkökulmasta on myös tarpeen systemaattisella tavalla ottaa huomioon johtamiselle asetettavia valmiuksia määriteltäessä. Nimityspäätöksen valmistelijan ja lopulta tekijän harkinnassa on, miten valintaa tehtäessä painotetaan viran tehtävien asettamia vaatimuksia ja hakijoiden ansioita. Valtion ylimpiä virkoja täytettäessä nimittäjän harkintavaltaan kuuluu muun muassa tulevien johtamishaasteiden ja niiden edellyttämien valmiuksien arviointi sekä valmiuksien painotusten valinta.²¹

Tarvittavan johtajuuden ja hakijoiden arvioinnin kriteerit on oikeudellisesti perusteltua ilmoittaa hakuilmoituksessa. Hallinnon yleisten oikeusperi-

aatteiden toteuttamisen kannalta ei ole suositeltavaa, että ylimmän johdon hakuilmoituksissa toistetaan lakisääteiset kelpoisuusvaatimukset ja viran lakisääteiset tehtävät. Tällöin valinnan painotukset eivät ole etukäteen mahdollisten hakijoiden tiedossa. Kun ylimmän johdon virat ovat valtion virkamieslain perusteella määräaikaista, on jokainen hakukierros uusi valintatilanne silloinkin, kun viran edellinen haltija hakee jatkokaudesta. Tehtäväanalyysissä on tarpeen arvioida johtajalta ja johtamiselta vaadittavia ominaisuuksia ja johtajakaudella tarvittavien muutosten läpiviennin edellyttämiä valmiuksia.

Tehtäväanalyysin vahvistaminen olisi yksi tärkeimmistä keinoista lisätä johtamisen ja johdon valintojen ammattimaisuutta ja turvata objektiivisuus sekä myös ylimmän johdon tehtävissä toimivien ja henkilöstön näkökulmasta johtamisen ja sen kehittämisen ennustettavuutta. Hyvä käytäntö on tehtäväanalyysin valmistelussa kuulla myös henkilöstön odotuksia johtamiselta ja johtajuudelta. Korkein oikeus ja tuomarivalintalautakunta ovat hyvänä käytäntönä ryhtyneet käyttämään henkilöstön kuulemista osana päällikkötuomareiden valinnan valmistelua.

Tehtäväanalyysiin voidaan valtiovarainministeriön asettaman johtamisen kehittämishankkeen ehdotusten mukaisesti liittää päättymässä olevan johtamisen ammattimainen ja objektiivinen arviointi, joka voidaan liittää johtamissopimusmenettelyyn. Nähdäkseni suositeltavaa olisi myöskin, että valtionhallinnon johtamisen kehittämishankkeen ehdotuksissa tarkoitettu arviointiryhmä voisi osallistua tehtäväanalyysiin ja johtamiselta ja johtajalta vaadittavien edellytysten ja erityisten kelpoisuusvaatimusten painotusten laatimiseen asiantuntijana.²²

²¹ Ks. valtioneuvoston oikeuskanslerin vastaus OKV/1193/1/2019 sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikön nimityksestä ja päätös 12.02.2015 OKV/1161/1/2014 kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen johtajan nimittämisestä.

²² Valtiovarainministeriö (2022), s. 51.

Objektiviteetti ja tasapuolisuus oikeuskanslerin käytännössä

Oikeuskanslerin valtioneuvoston päätöksentekoon kohdistuvassa laillisuusvalvonnassa edellytetään, että lakiin perustuvien yleisten ja erityisten kelpoisuusvaatimusten täyttyminen arvioidaan ja todetaan analyttisesti osa-alueittain. Valtioneuvoston laillisuusvalvonnassa vaaditaan, että esittelyasiakirjoissa tulee myös selkeästi todeta kokoavasti se, ketkä kaikki hakijat täyttävät kaikki kelpoisuusvaatimukset. Samoin laillisuusvalvonnassa vaaditaan, että nimitysmuistiossa haastateltavien valinta perustellaan viran tehtävistä, kelpoisuusvaatimuksista ja hakuilmoituksesta johdetuilla vaatimuksilla.

Haastattelu on tärkeä keino saada lisätietoja hakijoista ja heidän taidoistaan, kyvyistään ja koetellusta kansalaiskunnosta sekä näkemyksistä haettavana olevan viran mahdolliseen hoitamiseen liittyen. Haastattelu on myös hakijalle tärkeä tilaisuus tuoda esille ansioitaan ja muita tietoja sekä ylimmän virkamiesjohdon tehtävien täytössä ajatuksiaan johtamisesta. Eri taustaisten ansioituneiden hakijoiden tasapuolinen haastattelu on tärkeää. Sisäisillä ja tunnetuiksi oletetuilla hakijoilla ja viran nykyisellä hoitajalla on myös oikeus tulla tasapuolisesti haastatelluksi. Haastattelun johtaminen ja toteuttaminen on osa nimittävälle viranomaiselle kuuluvaa asian selvitysvollisuutta. Haastattelussa saadut tiedot kuvataan kaikkien hakijoiden kannalta tasapuolisesti ja objektiivisesti. Olen laillisuusvalvonnassani vaatinut nimitysmuistioon perustelut, jos haastattelua ei ole käytetty.

Nimitysmuistion ansiovertailussa saa käyttää vain perusteita, jotka ovat johdettavissa viran kelpoisuusvaatimuksista, hakuilmoituksessa mainituista viran menestyksellisen hoitamisen muista edellytyksistä ja virkaan kuuluvista tehtävistä.²³ Samantyyppiset ansiot tulee selostaa samassa laajuudessa

ja siten, että objektiivinen vertailu on mahdollista.²⁴ Ansiovertailussa tulee olla myös johdonmukainen. Painotukset eivät saa muuttua hakuilmoitukseen verrattuna, ja painotuksissa tulee käyttää objektiivisia perusteita. Tasapuolinen ja objektiivisiin seikoihin kiinnittyvä perusteleminen on tärkeä keino torjua epäasiallista poliittista vaikuttamista ja epäasiallisia poliittisia nimityksiä.

Kehittämishdotuksia ammattimaisuuden ja integriteetin vahvistamiseksi

Hyvän hallinnon periaatteiden toteutumisen ja ammattimaisen valintaprosessin vahvistaminen valtionhallinnon ylimmän virkajohdon järjestelmässä ja nimityksissä olisi eduksi isänmaamme asioille ja luottamukselle niiden hoitoon. Luottamusta hyvään hallintoon sekä poliittisen ja virkajohdon tasapainoa voidaan parantaa ryhtymällä tekemään kaikissa valtionhallinnon ylimmän johdon virkojen virantäyttöprosesseissa etukäteen riittävän laaja ja ammattimaisesti toteutettu tehtävänälyysi ja määrittelemään sen perusteella jo hakuilmoitukseen tarkemmat odotukset hakijoille ja johtamistehtävään haettavalle johtajuudelle. Tämä parantaa merkittävästi avoimuutta ja objektiivisuutta sekä ammattimaisuutta. Olisi perusteltua myös valtiovarainministeriön asettaman ylimmän johdon kehityshankkeen pohjalta vakavasti harkita virkakauden pidentämistä seitsemään vuoteen ja lisäksi mahdollisuutta taustavirkaan muutamaksi vuodeksi kauden jälkeen. Vaihtoehtona olisi harkittava alun perin järjestelmää kehitettäessä ajatuksena ollutta pysyvää palvelussuhdetta. Valtiolla tulee olemaan suuri tarve eri tavoin painottuvalle ja erilaisellekin johtajaosaamiselle eri tehtävissä mukaan lukien isojen hankkeiden projektuluonteiset tehtävät.

²³ Ks. esimerkiksi oikeuskanslerin ratkaisu OKV/1193/1/2019 sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikön nimityksestä.

²⁴ Tässä apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa OKV/977/10/2020 esitetty tulkintalinjaus soveltuu hyvin myös ylimmän virkamiesjohdon nimityksiin.